

Izveštaj o procesu donošenja Strategije o zaštiti podataka o ličnosti u Srbiji

Autori:

Damjan Mileusnić
Ana Toskić Cvetinović

Dizajn i prelom:

Kliker Dizajn

Izdavač:

Partneri Srbija

Za izdavača:

Ana Toskić Cvetinović

Beograd, jul 2022.

Inicijativa za zaštitu privatnosti marginalizovanih grupa u online sferi sprovodi se uz podršku Inicijative za vladavinu prava Američkog udruženja pravnika (ABA ROLI) u okviru svog regionalnog programa Internet slobode, koji za cilj ima da izgradi kapacitete lokalnih organizacija civilnog društva, proširi mreže i podrži lokalne inicijative u regionu u borbi protiv zakona koji ograničavaju slobodu na internetu.

ABA ROLI je međunarodna razvojna organizacija koja promoviše pravdu, ekonomske mogućnosti i ljudsko dostojanstvo kroz vladavinu prava.

Izjave izražene u ovom izveštaju su isključivo autorske i nisu odobrene od strane Delegatskog doma ili Upravnog odbora Američkog udruženja pravnika, niti Inicijative za vladavinu prava Američkog udruženja pravnika, niti predstavljaju stav ili zvaničnu politiku Američkog udruženja pravnika/ ABA Inicijative za vladavinu prava. Ništa navedeno u ovom izveštaju se ne smatra pružanjem pravnih saveta u konkretnim slučajevima. Za sadržaj analize su odgovorni Partneri Srbija i ona ne odražava nužno stavove donatora ili ABA/ABA ROLI.

SADRŽAJ

Uvod	5
Formiranje Radne grupe zadužene za izradu Strategije za zaštitu podataka o ličnosti	6
Preporučene aktivnosti u Akcionom planu za implementaciju Strategije o zaštiti podataka o ličnosti	7
Dalji koraci	10

Proces donošenja Strategije o zaštiti podataka o ličnosti

Uvod

Novi Zakon o zaštiti podataka o ličnosti usvojen je u novembru 2018. godine, ali je zbog složenosti samog pravnog akta i obima promena koje je taj Zakon donosio ostavljen period od 9 meseci pre početka njegove primene (avgust 2019. godine). Ovaj Zakon donet je po uzoru na Opštu uredbu Evropske unije za zaštitu podataka o ličnosti (GDPR – General Data Protection Regulation) i takozvanu Policijsku direktivu (LED).

Ipak, Zakon kao takav ne može u potpunosti regulisati celokupnu oblast, pa je stoga bilo neophodno doneti ili izmeniti brojne sektorske zakone koji bi ujedno uredili specifičnosti koje Zakon nije regulisao. Jednako značajna je i adekvatna primena pravnog okvira, kao i povećanje znanja i svesti građana o svojim pravima.

Prošlo je gotovo 12 godina od kako je usvojena prvobitna Strategija zaštite podataka o ličnosti. Međutim, iako je tom prilikom Vlada Republike Srbije utvrdila da će formirati posebno radno telo koje će nadzirati obezbeđenje uslova i sprovođenje Strategije o zaštiti podataka o ličnosti i doneti Akcioni plan u roku od 90 dana od datuma objavljivanja odluke, ovaj proces nikada nije bio adekvatno započet.^[1]

Zbog toga, u poslednjih godinu dana intenzivno se priča o neophodnosti donošenja nove Strategije o zaštiti podataka o ličnosti koja bi na sveobuhvatan i koherentan način odredila pravac i način unapređenja stanja u ovoj oblasti, naročito u pogledu reforme pravnog okvira i njegove primene.

[1] <https://paragraflex.rs/dnevne-vesti/18o216/18o216-vest12.html>

Formiranje Radne grupe zadužene za izradu Strategije za zaštitu podataka o ličnosti

[Odlukom Vlade Republike Srbije](#) iz juna 2021. godine, formirana je Radna grupa za pripremu Predloga strategije zaštite podataka o ličnosti sa Akcionim planom koju su sačinjavali isključivo predstavnici rukovalaca podacima o ličnosti, i to organa vlasti – Vlade, ministarstava, pravosuđa...

S obzirom da u Radnoj grupi nisu bili zastupljeni predstavnici društvenih grupa, odnosno građana čiji se podaci obrađuju, organizacije civilnog društva Partneri Srbija i Share fondacija iskazali su interesovanje za učešće u radu Radne grupe. Formalni poziv ovim organizacija za članstvo u Radnoj grupi upućen je u decembru 2021. godine od kada ove organizacije ravnopravno učestvuju u radu Radne grupe.

U periodu od decembra 2021. do zaključenja ovog teksta održana su ukupno 2 sastanka Radne grupe, uz konsultacije zainteresovanih strana i članova Radne grupe između sastanaka. Radna grupa izradila je inicijalne nacрте Strategije i Akcionog plana, ali je dinamika izrade ovih dokumenata usporena zbog izbora održanih u aprilu 2022. godine. Jedna od predloženih aktivnosti, a u pogledu koje postoji saglasnost članova Radne grupe, je izmena Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, kako bi se precizirali ili definisali pojedini pojmovi u pogledu kojih postoje poteškoće u praksi. Takođe, jedan od zaključaka Radne grupe jeste da bi Strategija i Akcioni plan trebalo da prepoznaju i specifičnosti zaštite podataka o ličnosti u primeni novih tehnologija, uključujući i veštačku inteligenciju. Stoga je u maju 2022. održan sastanak Radne grupe na kome se razgovoralo o potrebi izmena Zakona, kao i specifičnostima obrade biometrijskih podataka, i zaštite podataka o ličnosti pri razvoju i primeni sistema veštačke inteligencije.

Preporučene aktivnosti u Akcionom planu za implementaciju Strategije o zaštiti podataka o ličnosti

Partneri Srbija su u ovom procesu posvećeni prevazilaženju ključnih problema uočenih u pogledu primene Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i drugih propisa koji su relevantni u ovoj oblasti. Iz dosadašnje prakse, primećeno je da su državni organi ti koji najčešće krše pravo na privatnost, a da sudska praksa u slučajevima povrede prava na zaštitu podataka o ličnosti nije razvijena. Osim toga, zabrinjava učestala praksa curenja informacija (koje sadrže podatke o ličnosti) iz institucija ka medijima, a naročito kada se radi o slučajevima trgovine ljudima i drugim slučajevima u kojima se ugrožava privatnost žrtava krivičnih dela, uključujući i maloletnike i decu. Primećena je i negativna praksa koja se ogleda u nespremnosti pojedinih rukovalaca i obrađivača da primene konkretne kadrovske i organizacione mere kako bi se obrada podataka u tim organima obavljala u skladu sa zakonom. Ove manjkavosti pre svega se ogledaju u izostanku imenovanja lica zaduženog za zaštitu podataka o ličnosti, neobjavljivanju politika privatnosti na sajtovima kojima bi rukovodioci obavestili zainteresovana lica o tome koji podaci se prikupljaju, na koji način, koliko dugo se čuvaju, po kom pravnom osnovu se prikupljaju i slično, neadekvatnoj zaštiti ličnih podataka (kako bi se sprečilo curenje podataka) i nedovoljnom korišćenju digitalnih mera zaštite u insitucijama prilikom obrade podataka o ličnosti.

Partneri Srbija, zajedno sa grupom organizacija civilnog društva, dostavili su Radnoj grupi set različitih aktivnosti koje bi trebalo uključiti u Akcioni plan za implementaciju Strategije o zaštiti podataka o ličnosti. Predlozi su sačinjeni na osnovu informacija dobijenih od organizacija koje se bave pružanjem podrške pripadnicima vulnerabilnih grupa čija je privatnost povređena, višegodišnjeg rada Partnera Srbija u ovoj oblasti, informacija iz godišnjih izveštaja Poverenika, analize sudske prakse, kao i podataka prikupljenih u [Bazi povreda privatnosti](#), a u kojoj su mapirane povrede detektovane u poslednje dve godine.

Kao jedan od opštih ciljeva u nacrtu Strategije, prepoznato je poštovanje i poznavanje prava na zaštitu podataka o ličnosti u svim sferama života. U pogledu unapređenja pravnog okvira u ovoj oblasti, organizacije civilnog društva predložile su izmene Krivičnog zakonika u Srbiji, konkretno člana 146 koji reguliše neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka (naročito imajući u vidu gotovo nepostojeću praksu u ovoj oblasti - samo sedam uslovnih osuđujućih presuda od 2015. godine). U tom pogledu, neophodno je obezbediti bolju sudska zaštitu žrtava, pooštavanje kaznene politike u

slučajevima kada do povreda privatnosti dođe, kao i davanje širih ovlašćenja Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Takođe, neophodno je uskladiti postojeći pravni okvir Republike Srbije sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. Pored toga, neophodno je unaprediti Zakon o javnom informisanju i medijima, kako bi se prevenirale i adekvatno sankcionisale povrede privatnosti koje su učinjene posredstvom medija. Neophodno je pronaći i bolja zakonska rešenja kojima bi se štitila privatnost žrtava trgovine ljudima, naročito tokom sudskih postupaka u kojima se ova lica pojavljuju kao oštećeni ili svedoci, uključujući ovde i zaštitu privatnosti predstavnika organizacija koje pružaju pravnu pomoć ili podršku žrtvama trgovine ljudima i nasilja u postupcima pred sudom.

Sa druge strane, u cilju unapređivanja insitucionalog okvira u ovoj oblasti, poželjno je uspostaviti regionalne kancelarije službe Poverenika širom Srbije (a što je predviđeno i nedavnim izmenama Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja) zbog bolje teritorijalne pokrivenosti i olakšanog pristupa pravdi licima sa lokala. Takođe, neophodno je organizovati obuke za same zaposlene u službi Poverenika, o novim tendencijama u oblasti zaštite podataka o ličnosti i organizovati specijalizovane obuke o zaštiti podataka o ličnosti u primeni novih tehnologija i veštačke inteligencije. Važno je unaprediti i saradnju sa organima koji se bave zaštitom podataka o ličnosti u drugim državama, kao i međunarodnim organizacijama. Na taj način, delotvornija zaštita podataka o ličnosti bila bi obezbeđena za širi krug građana. Poverenik bi takođe morao da dobije aktivniju ulogu u krivičnom i prekršajnom gonjenju učinilaca krivičnih dela iz oblasti privatnosti.

U pogledu unapređivanja mehanizama zaštite prava na privatnost i zaštitu ličnih podataka, neophodno je da Poverenik izradi preporuke koje će precizirati koje interne akte bi rukovaoci i obrađivači trebalo da sačine, imajući u vidu da ovo pitanje nije do sada bilo regulisano samim Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. Takođe, vrlo je važno uspostaviti obavezu za sve strane rukovaoce da prijave svoje predstavnike u Srbiji zadužene za zaštitu podataka o ličnosti, kao i kreirati smernice za izradu studije o proceni uticaja na zaštitu podataka o ličnosti, smernice za zaštitu podataka o ličnosti žrtava trgovine ljudima tokom sudskih postupaka (uključujući i lica koja im pružaju pravnu i psiho-socijalnu pomoć). Smernice su neophodne i za zaposlene u sistemu socijalne zaštite, koji vrlo često rukuju velikim brojem podataka o ličnosti, kako bi bili obučeni za ovakav rad i preduzimanje odgovarajućih mera zaštite prilikom rukovanja podacima o ličnosti šireg kruga građana. Sa druge strane, potrebno je uspostaviti i disciplinsku odgovornost zaposlenih/odgovornih lica ukoliko do povreda privatnosti u sistemu socijalne zaštite dođe.

U kontekstu unapređivanja nastavnih planova i programa, potrebno je uključiti temu zaštite podataka o ličnosti i digitalne pismenosti mladih u predmet građanskog

vaspitanja, kako bi nove generacije na taj način blagovremeno mogle steći odgovarajuća znanja o važnosti ovih prava.

Vrlo je važno unaprediti kapacitete javnih tužilaca, sudija i policijskih službenika koji postupaju u predmetima u kojima je došlo do povrede privatnosti (kako u parničnoj tako i krivičnoj materiji), kako bi ova lica bila obučena da na odgovarajući način štite privatnost svih učesnika u postupku, i ne doprinose daljoj viktimizaciji učesnika u postupcima.

Takođe, neophodno je dalje podizati svest građana o značaju privatnosti i zaštite podataka o ličnosti, kroz različite radionice sa mladima i pripadnicima marginalizovanih grupa, sprovođenje edukativnih kampanja sa nacionalnom frekvencijom o značaju privatnosti i obuke za predstavnike medija o postupanju u ovakvim situacijama. Na taj način, mediji bi bili obučeni o posledicama objavljivanja podataka o ličnosti do kojih dovodi nesavesno izveštavanje i u budućnosti bi obraćali više pažnje na zaštitu privatnosti. U ovom pogledu, bilo bi korisno izraditi i kraći vodič za primenu Kodeksa novinara Srbije u oblasti medijskog izveštavanja, gde bi pravo na privatnost bilo detaljnije pojašnjeno. Pored prava na privatnost, neophodno je sprovesti i različite edukativne kampanje za građane o odgovornoj upotrebi veštačke inteligencije i novih tehnologija i pravima povodom zaštite podataka o ličnosti u sistemima veštačke inteligencije.

Kako bi se preveniralo dalje curenje informacija iz državnih organa, ali i radi lakšeg utvrđivanja odgovornosti zaposlenih ukoliko dođe do objavljivanja podataka o ličnosti, neophodno je unaprediti kadrovske kapacitete ovih organa i uspostaviti sistem kontrole pristupa bazama podataka (čime bi se lako i brzo moglo utvrditi ko je, kada i na koji način pristupio određenim podacima o ličnosti korisnika).

Dalji koraci

Sam Zakon o zaštiti podataka o ličnosti predstavlja pomak u poboljšanju prava na zaštitu privatnosti građana Srbije. Međutim, sam Zakon nije dovoljan, budući da i najbolje napisani zakoni ne vrede mnogo ukoliko nisu stvoreni odgovarajući uslovi za njihovu punu primenu. Upravo iz tog razloga, proces izrade Strategije predstavlja važan korak u kreiranju institucionalne i šire društvene infrastrukture primene standarda važnih za efektivnu zaštitu privatnosti građana Srbije.

Važno je ukazati da proces izrade Strategije ne treba da utiče na već postojeće procese unapređenja stanja u ovoj oblasti. Naprotiv, ne postoji razlog da se dalje odlaže izrada analize nedostataka pravnog okvira u ovoj oblasti, niti da se čeka sa unapređenjem propisa za koje je do sada utvrđeno da sadrže određene nedostatke.

Zaštita podataka o ličnosti predstavlja oblast koja se konstantno razvija, napreduje i evoluirala. Stoga, pravni okvir u ovoj oblasti u Srbiji konstantno kaska. Zbog toga, neophodno je da kao društvo odredimo strateški pravac u kojem će se pravna regulativa razvijati, kako bi se sačuvala privatnost građana i obezbedile odgovarajuće mere zaštite kako do objavljivanja ličnih podataka građana ne bi dolazilo u budućnosti.

Samo ukoliko građani imaju odgovarajuće mehanizme na raspolaganju da svoju privatnost i zaštitu i ukoliko se učinioci kažnjavaju na odgovarajući način, može se reći da je zaštita podataka ličnosti u Srbiji na odgovarajućem nivou.

